

Tanügyi Szemle.

A közoktatási budget-vita folyamán dr. Wlassics Gyula minister nagyobb szabású beszédet mondott, melynek tanügyi lapok a magyar középiskola jövő sorsában és fejlődésében nagy fontosságot tulajdonítanak. A közoktatás minden ágazatából sok fontos kérdést ölelt fel e beszéd, a melynek jelentősége abban áll, hogy a közoktatásnak napi renden levő kérdéseit tárgyalja s a fejlődésnek mai irányát megadja. Az *egyetemmel* kezdette. A középiskolai tanárképzés céljából az Eötvös-collégiumot állította fel s a *tanárképzési szabályzat* készítésével rövid időn készen lesz. A középiskolákra áttérve, constatálja, hogy a tanulók száma rendkívül nagy mérvben szaporodik. 157 gymn. van Magyarországon, a mi igen sok, de ezeknek territorialis elhelyezése igen rossz. Például Székely Udvarhelyt 3, Brassóban 6 középiskola van. De vannak nagy területkörök, hol nincs gymnasium, ilyen körülbelől 20 megyei székhely. A polgári iskola a mai szervezetében feladatát eltévesztette és többé fenn nem tartható. Az *egységes középiskola* kérdésével is foglalkozott; az az eszme lebeg a minister előtt, hogy ezt megteremtse, de ez csak a jövőben lehetséges. Bizonyosságot tett arról is, hogy nem zárkozik el a tanárság panaszai elől. A maga érdeme szerint méltányolta az Országos Középiskolai Tanáregyesület memorandumát, melyet emelkedett hangúnak s mély értelemmel szerkesztettnek ítelt s melynek pontjait elfogadta. Elismeri a tanárképzés javításának szükségét, kiemelte a tanárság tudományos érdemeit: „a tanárok nemcsak tanárok, hanem legelső munkásai a tudományos irodalomnak, mely nélkülök meglehetősen pangana.“ Elismeri, hogy a 100 frtos quinquennium igen csekély s méltánytalan, hogy a fizetési beosztás nem helyes s határozottan igéri, hogy a helyesebb beosztást már a jövő évi budgetben érvényre juttatja. Végül — a mi minket legközelebből érdekel — elve az, hogy az állam adjon annyi segélyt a felek. iskoláknak, hogy ezek megfeleljenek az államiak színvonalának és a modern iskola követelményeinek. A felekezeti iskoláknak két csoportja van. „Az egyik csoportban lévő középiskolákkal a szerződések régebben kötöttek, a mikor még az új törvények nem álltak elő oly nagy igényekkel. E szerződések méltányosan revideálni kell.“ A második csoport az újabban segélyezett iskolák. Ezek a minister budget-beszédjének fontosabb pontjai. A mint látszik, nem zárkozik el a felekezetek segélyezésének kérdése elől, mert a tanügy általános érdekei lebegnek szeméi előtt. Állami kötelesség a szegény felekezeti iskolákat segélyezni, hogy színvonaluk

emelkedjék. A minister nyújtja a segélyt, nekünk csak el kellene fogadnunk azt.

A ministernek egy igen fontos rendeletét említjük meg, a mely a főigazgatók figyelmét az iskolai tanulmányi kirándulások rendezésére, céljaira, módozataira hívja fel. E kirándulásoknak a tanítás élénkebbé, intenzívebbé tétele mellett meg van az a magyar nemzeti érdeke, hogy a magyar föld szeretetét, a hozzá fűződő történelmi motivumok iránti lelkesedést ébresztik. S e felhívásnak épen ez azon oldala, melyet különösen kiemelünk. A budgetvita folyamán is legáltalánosabban domborodott ki a *nemzeti cultura* eszméje. A ministernek a népoktatásról szóló jelentése is hangsúlyozza a nemzeti műveltség jelszavát. Később látni fogjuk, hogy mily nyomosan jutnak kifejezésre a nemzeti szempontok az ezeréves ünnepély emlékére rendezendő iskolai ünnepélyeknek a miniszter által körvonalozott programmjában. E rendeletében is a természetrajzi kirándulásokat történelmi szempontból nevezetes helyek megtekintésével akarja kapcsolatba hozni. „A hazának és földjének mentől mélyebb és közvetlenebb szeretete legyen egyik főcél, melyből középiskolánk kirándulásait és tanulmányi útazásait rendezik.“ E rendelet a kirándulások ügyének lendületet fog adni s hisszük, hogy az iskola ezzel a nemzeti nevelés ügyének kitűnő szolgálatokat fog tenni.

Magyarország fennállásának ezeréves ünnepélyét az iskolák is méltóan fogják megünnepelni.

A minister a népiskolai ünnepély programját a legapróbb részletekig meghatározta rendeletileg; a középiskolai milleniumi emlék-ünnep rendezése tárgyában kiadott rendeletének (10694 sz.) néhány sorát lehetetlen nem idéznünk: „Fel akarom használni e nagy alkalmat arra, hogy hazánk serdültebb ifjúságának képzelete és érzülete felhevüljön a haza viszontagságos múltjának szemléletén, a mint az a hon megalapításától kezdve napjainkig gondviselészerű kifejlésében oly meghatóan mutatkozik, hogy őseink honszerző és honvédő munkáságának kegyeletes emléke teljes erejében élénküljön meg az ifjú nemzedék szívében; hogy e megszentelt emléknep szolgáltasson életre szóló ösztönöket azoknak, kik hivatva lesznek a hazafiúi és polgári erények hű gyakorlásával a nemzet élén állani s a második ezerév fokozott szellemi feladatainak megoldását bevezetni.“ E végből a következőket rendel: minden középiskola az egész tanári testület jelenlétében május 9-én milleniumi emlék-ünnepet rendez, melyet hálaadó isteni tisztelet előz meg. Kívánatos, hogy a szülők, tanúgybarátok, a művelt körök résztvegyenek, a helyi hatóságok képviselők magukat. A részleteket nem szabja meg, de kívánja, hogy a tanári testületnek egy tagja az ünnepi hangulathoz mért beszédben méltassa e nap kiváló jelentőségét, hogy egy felsőbb osztályú tanuló hazafias tárgyról szabad előadást tartson, mások lelkesítő költeményeket szavaljanak s hazafias dalokat énekeljen az egész ifjúság. A nemzeti színű jelvények viselése nagy mértékben emelheti a lelkes hangulatot. A rendelet elvárja továbbá, hogy a tanári kar s az ifjúság mindazon ünnepeken, melyek a városon rendeztetnek, szintén részt vegye-

nek s hogy a szülők gyermekeikkel a fővárosba a millennáris ünnepély megtekintésére felrándúlhassanak, az 1896. polgári év folyamán 7 rendkívüli szünnapot engedélyez.

A múlt számában említett *millennáris tornaverseny* a végleges megállapodás szerint jun. 2. és 3. napjain lesz. A vidéki tanulók máj 31-én érkeznek fel s iskolákban szállásoltatnak el, a versenypróba jun. 1-én délelőtt lesz.

A *sárospataki ev. ref. coll.* igazgató tanácsa minden tanár részére, a ki a milleniumi kiállítást megtekinti, 50 frt utazási költséget szavazott meg s e czímen 31 tanárnak és hivatalnoknak 1550 frtot utalványozott. Ezt csak, mint a többi iskoláktól is követésre méltó példát említjük fel.

Hir szerint a közoktatásügyi kormány a következő alkotásokat terveli a milleniumi ünnep emlékére: a budapesti VIII ker., zalaegerszegi, szegzárdi áll. főgymn. alapítása és épületének alapkövetétele, a nagyszebeni, szamosújvári, bártfai, kaposvári áll. főgymn. új épületének alapkövetétele, a lugosi, fehértemplomi áll., az ungvári kir. főgymn. új épületének felavatása, a nagyváradi áll. főreálisk., pozsonyi ág. ev., félegyházi városi főgymn. új épületének felavatása.

Még egy igen fontos újítási kísérletről fogunk megemlékezni. A közoktatásügyi miniszterium ugyanis az érettségi vizsgálati eljárás körül észlelt bajokon segíteni akarván, javító módosításokat szándékozott életbeléptetni, melyeknek jelszava a *dispensatio* legyen, olyformán, hogy a jeles és jó tanulók az érettségi szóbeli vizsgálat alól felmentessenek. A kérdést márczius 23-án egy enquete elé terjesztették, melyen maga a miniszter elnökölt. A tanulságos eszmecserének az a végső eredménye, hogy az enquete tagjai majdnem egyhangúlag ítélték el a *dispensatio* eszméjét. A tagok legnagyobb része idegenkedik mindennemű felmentéstől s még ha elébbe lépne is, akkor sem *jognak*, hanem csak *kedvezménynek* tekintendő, melyet az elnök kivételesen gyakorolhatna. A *latin scriptumot*, a magyarról latinra fordítást elítélik, hanem e helyett ajánlják a latinból magyarra való fordítást s a latin stilius gyakorlatok helyett az írók műveinek és szellemének behatóbb ismeretét. A franczianyelvi írásbelinél arra hajlott a vélemény, hogy magyar franczia fordítás helyett a tanuló két dolgozat között választ-hasson, egy franczia nyelvi szabad dolgozat és egy franczia magyar fordítás között. Szótár használata legyen megtiltva. A felmentések mellett felszólaló kisebbség is csak oly tárgyaknak szóbeli vizsgálatára terjeszteni ezt ki, melyekből a sikeres írásbeli elég a tanuló érettségének megítélésére. Szóba került a *compensatio* kérdése is hogy oly tanuló, ki egyik — másik tárgyában tehetség hiánya miatt törekvése és szorgalma ellenére nem kielégítő eredményt mutat fel, de a többi tárgyakban szép eredményt ér el, az ilyen ne ejtessék el, hanem méltányosan megítélve, bocsáttassék át. A miniszter is pártolja a *compensatio* eszméjét. Határozat nem hozatott az enqueten, hanem a miniszter a többség nézete alapján rendeleti úton fog dönteni.

Két ünnepélyt kell még megemlítenem, mely városunkban márczius hó 1-én, a közoktatásügyi miniszter és Szathmáry miniszt.

tanácsos jelenlétében folytak le az értelmiségi osztály érdeklődése mellett. A Kasztner Janka igazgatása alatt álló kolozsvári m. kir. áll. tanítónőképző intézet ünnepelte 25 éves fennállásának évfordulóját s avatta fel új épületét. Az ünnepély részletei a napi lapokból már ismeretesek. A másik a kolozsvári Ferencz-József tud. egyetem ünnepe, melyen Filep Gyula orvosjelöltet, Perédi József tanártársunk rokonát sub auspiciis regis avatták fel doktornak a közoktatásügyi miniszternek, mint a király képviselőjének jelenlétében és ténykedése mellett. Az ünnepély rendkívüliségét emelte az a körülmény, hogy a kolozsvári egyetemen ez volt az első sub auspiciis regis felavatás. Ez a felavatás csak olyanokat érhet, kik összes gymnasiumi és egyetemi tanulmányaikat jeles eredménnyel végezték, összes vizsgáikat kitüntetéssel tették le. A felavatás, a szabályok pontos megtartásával, a lehető fény kifejtésével folyt le. A miniszter egy eszmékben gazdag beszéd kíséretében nyújtotta át a király gyémántgyűrű-ajándékát a felavatottnak. E beszéd felett a sajtó nemsokára napirendre tért. Pedig a commentálást ép úgy megérdemelte volna, mint a megszívéletést. A király nemcsak legfőbb őre a magyar alkotmánynak, hanem „az eszmékben és eszményekben egységes magyar nemzeti culturának fejedelmi apostola.“ Ezt bizonyítja a sub auspiciis regis intézményének megteremtése, melylyel fejedelmi gondjai középett is jutalmazni kívánja a tehetséget, a szorgalmat, a példás akaraterőt. És itt a miniszter a magyar társadalomhoz fordul: mit szól ez e királyi tettel szemben? „Beviszi-e komoly, mély, igazi érdeklődését a tanterembe s mit tett az ifjuság között a szellemi verseny fokozására, mit a kiválók kitüntetésére? Tépelődhet, elmerenghet ezen egy kissé a magyar társadalom lélektana.“ Méltán mutatthat itt az angol és francia társadalomra. „A mi sociális életünk érdeklődése a kizárólagosság hibájában szenved. Vannak nagy tudósaink, íróink, művészeink és van tudományos, írói és művészi életünk is, de a társadalmi élet egész szellemi érdeklődését a politika és itt is a napi politika múltó tüneményei emésztik fel, úgy hogy komoly, mély, igazi érdeklődés a magyar sociális életben a szellemi élet más nyilvánulásai iránt nem is jelentkezik.“ A politikai élet kizárólagossága a magyar társadalmi élet nagy hibája. Ezen segítnünk kell. Fordítsuk tekintetünket a trón felé. Vigye be a magyar társadalom is komoly, mély érdeklődését a tantermekbe. Mozdítsa elé kiki az ifjuság nemes versenyét módja és tehetsége szerint. Így lassanként kivetkőzik a magyar társadalom egyoldalúságának békőiből.“

A mit a miniszter a magyar társadalom érdeklődésének egyoldalúságáról mond, az — sajnos — való igaz. E jogos panaszt az a meleg és munkás érdeklődés szüli, melylyel ő az oktatásügyet körülveszi. Tanácsai aranytanácsok, méltók fogékony keblekre. Csak nemrég hasonló gondolatokat olvastunk a „Budapesti Szemle“ hasábjain Concha tollából. A panasz tehát a magyar társadalom ellen nem indokolatlan, nem isolált, hanem általános. De a magyar társadalom meghallja e panaszt, kialakul a közélet, a közszellem minden irányban s megfogja teremni a tanügyi terén is áldásos gyümölcsseit. A társa-

dalom be fogja vinni komoly, mély érdeklődését a tantermekbe is. Ugy legyen!

*

A népoktatás állapota az 1893—94. tanévben.

Előttünk van a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett XXIV. Jelentése, mely a népoktatás állapotát az 1893—94. tanévben öleli fel. Az ezredéves ünnepély első hónapjaiban fog beszámolni a közoktatás összes ágáról, az utolsó tanév statisztikai adataival. A jelentés nagy gondnal készült, gondos összeállítására számadatokban a népoktatási állapotoknak. Négy részben szól a népiskolai közoktatásról általában, adja a tanügyi állapot részletes ismertetését, a tanítóképzőkre tér s a kir. tanfelügyelők működésével végződik a jelentés.

A közoktatásügyi kormány iránya, célja — mint a bevezetésben olvassuk — a magyar átlameszme megszilárdítása, „az államalkotó és a magyar politikai nemzet jellegét képező magyarság szellemi erejének kifejtése a népnevelés terén és a népnevelés útján. Nem kevesebb érdek fűződik a magyar népoktatás eszméjének, ideáljának megvalósításához, mint ezer éves állami életünk eredeti, megmásíthatlan magyar nemzeti karakterének kifejlesztése és megszilárdítása, mint a népnek politikai érettségre előkészítése, az anyagi virágzáshoz vezető utak megjelölése már leut, a művelődés legalsóbb fokú kohójában: a népiskolában.“ Az ily irányú fejlődésnek hatalmas eszközei azon 400 áll. elemi iskola, mely az ezeréves fennállás emlékére fog szerveztetni. E szervezésnél főleg közművelődési és állami szempontok érvényesülnek. Ez iskolákat ugyanis iskolátlan és magyar kisebbséggel bíró vegyes népségű községek kapják, még pedig 290 a királyhágón túl fekvő megyékbe (Erdélyrészbe), 110 pedig az északi, északnyugatiakra tervezetett. Égető a *tanítóhiány* kérdése. 670 tanítói állás üresedésben van, 2219 állás nem képesített egyénnel betöltve és 4300 tanítóra volna szükség, hogy egyre 80 tanulóval több ne essék. Kívánatos tehát, hogy minél több iskola kérje az 1893. évi XXVI. t. cz. 16. §-a alapján a tanítói fizetésnek 400 frtra való kiegészítését, másfelől pedig szaporítandók a tanítóképző intézetek. Ezzel a kérdéssel szorosan összefügg a *lelkésztanítás* ügye, melynek jelen állapota az, hogy 1895. febr. 12-én kelt min. körrendeletben „az összes lelkész-tanítók zavartalan működése egyelőre biztosított.“

Népünk első sorban földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik. Ezt a tényt tartja szem előtt a közoktatásügyi kormány, midőn a népiskolával szervi kapcsolatban *gazdasági felsőbb népiskolákat* szándékozik létesíteni, melyeknek célja az lesz, hogy a jobb módú földművesnek, a kinek 25—30 hold földje van, gyakorlati és elméleti ismereteket nyújtson a földművelés, gyümölcsstermelés, kertészet és állattenyésztés köréből. E reformok természetes követelménye, hogy a tanítóképzés terén is kell ez irányban intézkedéseket tenni. A min. Jelentés bizton várja a sikert, mert „ez intézkedések a nép-

élet speciális karakterében gyökereznek és a népelet érdekével szorosán összefüggenek.“

A felső kereskedelmi iskolák szervezetében újítás történt, a menyiben azok felügyelete kivételt a kir. tanfelügyelők hatásköréből és külön kir. főigazgatók felügyelete alá helyeztetett s az eddig »középkereskedelmi iskolák«-nak, majd »kereskedelmi akadémiák«-nak nevezett intézetek „felső kereskedelmi iskolák“ név alá foglaltattak.

Az iskolák belételeinek fejlesztésére felhívja a miniszter a kir. tanfelügyelőket; különösen a tankötelezettség érvényrejuttatására, a magyar nyelv sikeres tanítására, az államszegélyért nem folyamodó hitközségek részéről a tanítói fizetés tényleges kiadására, az iskolákkal mentül sűrűbb személyes érintkezésre. A magyar nyelv oktatásában kitünt tanítókat, bár szerényen, jutalmazza; oly áll. el. iskolában, hol három tanító működik, évi ig. tiszteletdíjat engedélyez; a magyar nyelv tanítása sikerének előmozdítására »társalgási leczkék« cz. 100 magyar mondatot 100,000 példányban magyar-német, magyar-román, magyar-tót, magyar-horvát, magyar-szerb, magyar-ruthén nyelven nyomtat.

A jelentés felsorolja ezután az 1893—94. évben népoktatási célokra tett adományokat.

A részletes kimutatás szerint a tankötelesek száma volt 2,884,835 az 1890. évi népszámlálás szerinti 15.162,988 lélekszámnak 19.02%-a, 1892—93. évvel szemben 4.18% emelkedést mutat, a mely emelkedésnek oka az összeírás szigorúbb ellenőrzése és pontosabb fogantatása volt. A tankötelesek vallás szerint így oszoltak meg: róm. kath. 48.82%, ev. ref. 13.96%, gör. kel. 13.31%, gör. kath. 10.85%, ág. ev. 7.70%, izr. 4.95%, unit. 0.40%; nyelvi viszonyaikat tekintve: magyar 50.75%, román 17.01%, tót 12.28%, német 12.13%, szerb 2.90%, ruthén 2.72%, horvát 2.18%. Az unitáriusok létszáma volt 61,618, az összes lakosság 0.40%-a, az 1892—93. évben tankötelesek 11,200, a lélekszám 18.17%, az 1893—94. évben 11,172, a lélekszám 18.13%, különbözet 28, vagyis 0.25%-kal rosszabb arányt mutat az előbbi évinél. A tankötelesek aránya legnagyobb az izraelitáknál, 2. helyen következnek a róm. katolikusok, 3-on a gör. kath., 4-en az ág. ev., 5-en a gör. keletiek, 6-on az ev. reformáltak, utolsó helyen állanak az unitáriusok. Az unitárius tankötelesek száma 1870-ben volt 9352, 1870-ben 10,244, 1893—94-ben 11,172; százalékokban kifejezve, növekedett 1870-től kezdve 19.45%-kal. Tényleg iskolába járt 2,270,589 tankötelesek. Tényleg iskolába járt unitárius 9129, az ország összes tanköteleseinek 0.32%-a, a tényleg iskolába jártaknak 0.40%-a, az unitárius tanköteleseknek 81.71%-a. A saját tanköteleseinket tekintve, az arány csak az ág. ev. és róm. kath. vallásúaknál jobb. 1892—93-ban iskolába járt unitárius 9169, ez a tankötelesek 81.86%-a, az előző év jobb arányt mutat.

Az összes népoktatási intézetek száma 16,881, ezek közül állami 893, községi 1945, magán engedélyezett 159, egyesületi jellegű 48; tehát a felekezeti iskolák száma 13,836, az összes iskoláknak 83%-a. Unitárius iskola volt 48 (1892—93-ban 49), az összes népiskoláknak

0·29°-a, vegyes 44, tisztán fiúiskola 3, leányiskola 1. A róm. kath. iskolák száma viszonylagos többségben van: 5509, az összes iskoláknak 32·63°/. Az 1892—93. évi iskolákkal szemben az 1893—94. év apadást mutat, az áll. iskolák száma növekedett, a felekezetiéké apadt; összevetve az adatokat, az apadás 61. Az iskolák apadását túlnyomó részben *a tanító hiányában szünetelő iskolák okozzák*. Tanítóhiány miatt szünetelt iskoláink közül a ny.-szt.-lászlói. Összesen tanítóhiány miatt 133 iskola szünetelt, különböző okok miatt megszünt 177, összesen 310 s az iskolák száma mégis csak 61-el apadt. Az eredmény tehát kedvező.

Az iskolák *tannyelve* kizárólag magyar volt 9681 iskolában, 57·35°/-a az összes iskoláknak. A magyar nyelv sikerrel oktattatott 5001, siker nélkül 2199-ben; 7200 = 42·65°/. A tiszta magyar tannyelvű iskolák száma legnagyobb az unitárius iskolák között 100°/, azután következnek az ev. ref. felekezetié, 98·02°/, azután az államiak, 97·87°/. Összevetve az 1892—93 évi adatokkal, 214-gyel több azon iskolák száma, melyekben a magyar a tannyelv.

A tantermek száma 1892—93-ban 25,810, 1893—94-ben 26,194, szaporulat 384. A népiskolák túlnyomó része egy tantermes iskola, egy tanteremre 66 tanuló esik s ámbár egy tanító 80 gyermeket oktathat, de tekintve a termek kicsinységét, egészségügyi tekintetben még sok teendő van hátra az iskolafenntartók részéről.

A tanítók száma 26,041. A 48 unitar. iskolában volt 77 tanító, az összes tanítók 0·30°/-a, okleveles 64 (83·12°%), nem okleveles 13 (16·88°%) ; utóbbiak közül 4 1868 előtt, 9 1868 után lépett szolgálatba. Itt az adatok csak a gör. kel. és gör. katolikusoknál mutatnak kedvezőtlenebb arányt. A nem képesített tanítók száma 2219, 8·51°%, vagyis a múlt évtől kezdve apadt 762-vel.

A segédtanítók alkalmazása évről-évre apad. De az adatokból az tűnik ki, hogy a segédtanítókat az unitáriusok alkalmazták a legnagyobb arányban (16·8°%), azután a gör. kel. és gör. katolikusok.

A nőtanítók száma 175-tel növekedett, mely emelkedést a Jelentés, mint kedvező körülményt hangsúlyoz, mert ez a körülmény a tanítóhiányon lesz hivatva segíteni.

Magyarország 26041 tanítója közül a magyarul kifogástalanul beszélők száma 24113, 92·60°%, a keveset beszélőké 1183, 4·54°% a semmit sem beszélőké 745, 2·86°%. *A magyarul semmit sem tudó tanítók száma 534-gyel apadt a múlt év óta.*

Tanítóképző intézet volt 71. Ezekbe befért volna 4262 növendék, de tényleg csak 3076 volt, tehát elhelyezhető lett volna még 1185. A pénzbeli segély legnagyobb az áll. és róm. kath. tanítóképző intézetekben és ezen intézetek tényleg a leglátogatottabbak; ebből világosan kitűnik, hogy a tanítóhiánynak a szegényes ellátás az oka. A tanítóhiány csak úgy csökkenthető, hogy mentül könnyebbé kell tenni a tanulói éveket az anyagiak dolgában s mentül több tanulót segélyezni az internatusokban. A tanítóképzők jó részének nagy hiánya az, hogy tanfolyamaik nem teljesek, a felek. tanítóképző intézeteknél nincs mindenütt gyakorló iskola (1868. XXXVIII.

t.-cz.). Működött e képzőkben 1892—93-ban 722 tanár, 1893—94-ben 747, a tanárok száma növekedett 25-tel

A tanítóképző intézetek elhelyezése épenséggel nem valamely megállapodott rendszer kifejezése, mert a képezde fenntartók anyagi körülményei nem engedik meg a képezdek helyiségeinek egyöntetű, bizonyos rendszer szerinti beosztását. Az áll. képezdek kisebb része saját épületben, kellő felszereléssel ellátva, van elhelyezve. De a zene-gyakorló szobák száma, főleg a felekezeti képzőknél, igen csekély. Kívánatos tehát, mint a Jelentés hangsúlyozza, hogy a zeneoktatás nagyobb ápolásban részesüljön. Összesen kiállított 1414 tanítói oklevél, 65 6%-ban tanítói, 34 4%-ban nőtanítói. Magyar nyelvi képe-sítő vizsgát 197 tanító tett.

Összefoglalva a főbb adatokat, *tanköteles gyermek* volt 1869-ben 2284741, 1893-ban 2769579, 1894-ben 2884835, tehát egy év alatt növekedett a tankötelessék száma 115821-gyel. *Tényleg iskolába járó gyermek* volt 1869-ben 1152115, 1893-ban 2232315, 1894-ben 2270589. Növekedett az iskolába járók száma 1893—1894 közt 38274-gyel.

Iskola volt 1869-ben 13,798, 1893-ban 16,942, 1894-ben 16,881. Apadt az iskolák száma egy év alatt 61-gyel. *Tanterem* volt 1869-ben 16,899, 1893-ban 25,810, 1894-ben 26,194. Gyarapodott a tanter-mek száma egy év alatt 384-gyel. *Tanító* volt 1869-ben 17,792, 1893-ban 25,752, 1894-ben 26,041. Növekedett a tanítók száma egy év alatt 289-czel. *Népiskolák fenntartására* fordított 1869-ben 3.760123 frt, 1893-ban 16.694,477 frt; gyarapodott e költség 24 év alatt 12.934,358. *Tanítóképezde* volt 1869-ben 46, 1893-ban 70, 1894-ben 71. *Növendékek létszáma* 1869-ben 1556, 1893-ban 4529, 1894-ben 4659. *Oklevelet* kapott 1869-ben 462, 1893-ban 1176, 1894-ben 1414. *A képezdek fenntartása* került 1893-ban 1,165,934 frtba, 1894-ben 1,196,218 frtba.

Ránk, unitáriusokra a jelentés egy néhány tanulságot szolgáltat. Egyfelől magyar nemzeti szempontból örvendetes az a tény, hogy népiskoláink tiszta magyar tannyelvűek, de másfelől sajnosan kell látnunk a kimutatásból, hogy a tankötelessék aránya legkisebb nálunk, hogy a tanítói képesítés tekintetében az adatok csak a gör. keletiek-nél és a gör. katolikusoknál mutatnak kedvezőtlenebb arányt, s hogy a segédtanítókat az unitáriusok alkalmazták a legnagyobb arányban. Megnyugvással és örömmel olvassuk a Jelentésből azon hazafias irá-nyú intézkedéseket, melyeknek célja a magyar állameszme megszi-lárdítása, mert épen a népnevelés az a tér, melyen a magyarellenes elemek legháborítatlanabbul üzhetik áldatlan munkájukat, ez az a tér, melyen legkevesebb ereje van a nemzeti szellemű közoktatásügyi politikának, mert a népiskolák túlnyomó nagyrésze felekezeti jellegű. Örömmel olvassuk azt is, hogy a magyarul nem tudó néptanítók száma évről-évre jelentékenyen apad. Nagyfontosságú kezdeményezés a gazdasági felsőbb népiskolák felállítása is és méltán várhatjuk a sikert, mert — a mint a Jelentés is kiemeli — ez intézkedések a magyar nép specialis jellegének köszönik létrejöttüket.

Dr. GÁL KELEMEN.

Párisi levél.

Páris, 1896. márt.

(Brunetière eljárása egy Kálvint illető ügyben. A lyoni conferentia. La vie simple, par C. Wagner. I. vol. 12. Paris, librairie A. Colin. 1895.)

Szerkesztő Ur!

Az „eretnekség“ iránti gyűlölet rossz tetteket követtethet el még oly egyénekkel is, a kik értelmeseek, kiknek irodalmi és történelmi tekintélyük van. Ezt eléggé mutatja egy nevezetes eseményet némelyek botrányosnak minősítettek. Multkori levelemben szóltam arról az eszeveszett támadásról, melyet a protestantismus ellen többnyire socialista és egyszersmind klerikaliss lapok intéztek. Az általuk okozott rossz azonban nem jöhet figyelembe, lévén a rágalmazás az ő fegyverök; de az ember haragja gerjed a rágalmazáson, ha kevésbé mivelte körben tétetik is.

De lám, még magas miveltségű emberek is teszik azt, mint Brunetière, a „Revue des deux Mondes“ szerkesztője, a ki Bossuet-et csodálja s esküdt ellensége Kálvinnak és mindennek, a mi rá vonatkozik. Pedig minden ellenszenv és gyűlölet mellett is tisztelni kellene az igazságot s főleg azokkal szemben, kik őt ellenségüknek tekintik. Eléadom a dolgot úgy, a hogy van, hogy meg lehessen itélni.

Hachette, a jól ismert könyvkiadó már néhány év óta egy nevezetes könyvsorozatot bocsát ki, „Francziaország nagy írói“-t. Mindenik íróra oly embert választanak, a ki legalkalmasabb arra, hogy igazolja az illető író munkáinak hiteles szövegét és hogy azokat jegyzetekkel és magyarázatokkal kísérrje. Blaise Pascal munkái P. Fangère-re bizattak, ki ötven éve foglalkozik a jezsuiták kitünő ellenfele hátrahagyott munkáival s a ki Pascal „Gondolatainak“ (Pensées) hiteles szövegét ezelőtt mintegy félszáz évvel adta ki. A hetedik levél végén Pascal a következő szavakat idézi Coramuel jezsuitától: „egy pap bizonyos körülmények közt megölheti a rágalmazót, sőt van eset, a mikor azt meg kell tenni, *etiam aliquando debet occidere.*“ Fangère Pascal munkája kiadásában e helyhez tény-